

Mario Bunge'nin Ontolojik Sistemcilik Kuramının Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Etkileri

Emine ATAMAN¹

Derleme Makalesi

Öz

Sistem teorileri, uzun bir geleneğe sahiptir. Başlangıçta teknoloji ve doğa bilimlerinde geliştirilmiş ve daha sonra sosyal bilimlere aktarılmıştır. Amacı, dünyadaki karmaşık ilişkileri ve karşılıklı bağımlılıkları analiz etmek ve gerçekliğin kapsamlı bir tanımını sağlamak için, çaba göstermektir. Sistem teorisi kurucularından önemli bir isim olan Mario Bunge, Arjantinli bir filozof, matematikçi ve fizikçidir. Onun gerçeklik felsefesi, ontolojik sistemcilik teorisinin temelidir. Bu makalede, gerçeklik, idrak, sistem, sosyal sistem, insan/toplum imajı ve bilim kavramları kullanılarak, Mario Bunge'nin sistem teorisinin gereklilikleri ve ön şartları incelenmektedir. Buna dayanarak, Bunge'nin ontolojik sistemciliğinin gerekliliklerinin, sosyal çalışma alanındaki uzmanların gerçekliği anlama ve çalışma tutumları üzerinde ne derece doğrudan etkisi olduğu sorusuna cevap verilecektir. Konuya ele alarak, teoriler ile ilgili bilginin, Bunge'nin ontolojik sistemciliğin ön varsayımlarından ayrılamaz olduğu gösterilecektir. Bu çalışmanın amacı, sosyal sistemlere ait teorik bilginin önemi ve sosyal çalışmadaki profesyonellerin çalışmalarını üzerindeki çok katmanlı etkisi hakkındaki tartışmaya katkıda bulunmaktır. Buradan elde edilen bulgular, konuyla ilgili daha fazla çalışmaya zemin hazırlaması ümidiyle nihai düşünceler şeklinde tezlere dönüştürülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Mario Bunge, Ontolojik Sistemcilik Kuramı, Sosyal Hizmet, Gerçeklik, Sosyal Sistem

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:
10.08.2021

Kabul Tarihi:
04.04.2022

The Effects Of Mario Bunge's Ontological Systemism Theory On Social Work Science And Profession

Abstract

Systems theories already have a long tradition. Originally developed in technology and natural sciences and subsequently transferred to the social sciences, they try to analyze complex interrelationships and interdependencies in the world and to enable a comprehensive description of reality. Mario Bunge, one of the founders of system theory, is a philosopher, mathematician and physicist from Argentina. His philosophy of reality is the basis of ontological systemism theory. In this paper, the requirements and prerequisites of Mario Bunge's systemism theory are examined by using the concepts of reality, cognition, system, social system, human/society image and science. On the basis of this, answers will be given to the question to what extent the presuppositions of Bunge's ontological systemism have a direct influence on the understanding of reality and the working attitude of professionals in social work. By addressing the subject, it will be shown that knowledge of theories is inseparable from the presuppositions of Bunge's ontological systemism. The aim of this study is to contribute to the discussion on the importance of theoretical knowledge of social systems and its multifaceted influence on the work of social work professionals. The findings are processed into theses in the form of concluding thoughts, which provide a basis for any further work on the topic.

Keywords

Mario Bunge, Ontological Systemism Theory, Social Work, Reality, Cognition, Social System

Article Info

Received:
10.08.2021

Accepted:
04.04.2022

¹ Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim dalı Doktora Öğrencisi, emineataman08@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6057-7499

Giriş

Sosyal çalışmanın teorik söylemlerinde ve tartışmalarında son yıllarda genellikle iki tür sistem teorisi üzerinde durulmaktadır: Bir taraftan Alman sosyolog Niklas Luhmann'a (1927-1998) ait sosyolojik sistemler teorisi, diğer taraftan da Arjantin-Buenos Aires doğumlu filozof Mario Bunge'ye (1919-2020) ait ontolojik sistemcilik kuramı. Bunge, bilim ve teknolojiyle uyum gösteren materyalist/rasyonalist/hümanist/natüralist/gerçekçi/sistemci bir felsefeyi savunmakla birlikte materyalizmin yine de meta-fikirlerin varlığını kabul etmesi ve en azından onların bazılarını önemsemesi gerektiğini "Felsefe Krizde" kitabında açıkça belirtmektedir (Bunge, 2001: 222-223).

Bunge, bilim ve felsefe arasındaki farkı gördüğü ve kesin bir ayırım yaptığı halde bu iki bilim dalını, bugünün genel yaklaşımlarından farklı olarak, birbirine bağımlı olarak değerlendirmiş ve bu doğrultuda fikirlerini geliştirmiş bir bilim insanıdır. Bunge, teorik ve pratik felsefenin (metodoloji, etik, siyaset felsefesi) tüm alanlarına yönelik çok sayıda klasik soruna yeni cevapların bulunmasına zemin hazırlayan sosyal felsefe temelli teoriler sistemi geliştirmiştir.

Sistemci ontoloji, bu anlamda bu felsefi teoriler sisteminin bir parçasıdır. Bir şeyler araştırma alanına giren konuları incelemekle yetinmek yerine Bunge'nin sistemci ontolojisi, var olan her şeyin temellerine kadar inen âdeti azami derecede genelleştirilmiş bir teoridir. Başka bir deyişle, geliştirdiği sistemci ontolojisi, evreni gerçeklik bağlamında her olguyu içine alan dünya çapında bir kuramdır.

Böylece ontoloji ile bilimsel teori arasında ortaya çıkan tek farkın genellik olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda bilim insanların bir konuya duydukları bilimsel ilgi, derin ve kapsamlı olmalıdır. Değişik bilim dalları da, fiziksel, biyolojik veya sosyal şeyler (sistemler) kapsamına giren konular bağlamında gerçekliğin belirli yönlerini ortaya koymalı ve özel/yerel ontolojilere belirli derecede katkıda bulunmalıdır. Ancak bundan farklı olarak (genel) ontoloji, farklı bilim dallarının ortak yönlerini ve bunların arasındaki ilişkileri sistemleştirmelidir.

Bu bağlamda İsviçreli sosyal çalışma bilim insanları olan Silvia Staub-Bernasconi (1936 -) ve Werner Obrecht (1942 -), başta ontolojik sistemcilik olmak üzere sosyal sistem teorilerini, sosyal çalışma için uygun hale getirmiştir. Luhmann'ın çalışmaları, Türkiye'de az çok bilinmekle beraber Bunge'nin sosyal çalışmaya yaptığı bilimsel katkıları pek bilinmediği için, bu çalışmada ağırlıklı olarak Bunge'nin ontolojik sistemcilik kuramının temel taşlarından olan gerçeklik/idrak gibi unsurlar, ayrıntılı olarak ele alınacak ve bilimsel/mesleki olarak sosyal çalışma üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

1. Mario Bunge'ye Göre Ontolojik Sistemcilik Kuramının Düşünce Dünyası

Mario Bunge'nin sistemik yaklaşımı ve buna bağlı olarak meta-teorik gerekçeleri bu bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu doğrultuda önce gerçeklik ve idrak (algı) kavramlarının anlaşılmasına, ardından da epistemolojik sorulara odaklanılacaktır. Ayrıca sistemlerin, bu kavramsal yaklaşımları kullanılarak, nasıl oluşturulabildiği ve tanımlanabildiği açıklanacaktır. Bu doğrultuda sistem, sosyal sistemler ve ortaya çıkma (emergenz), insan ve ihtiyaçlar, toplum, bilim ve teori düşünceleri ile ilgili sorulara cevap aranacaktır.

1.1. Gerçeklik ve İdrak Düşüncesi

Bunge'ye (1999) göre gerçeklik, birinin onu düşünüp düşünmediğine, zihnen inşa etmesine ya da araştırmasına bakılmaksızın, gözlemciden bağımsız bir gerçektir. Buna göre gerçeklik, "dünyadaki şeyler" hareket halinde olan belirli yasalara tâbidir (Klassen, 2010: 11). Bu yasalar, bilimsel yöntemlerle araştırılabilir, böylece genel hipotezler ve dolayısıyla "dünya" hakkında bilgi oluşturulabilir. Obrecht'e (2009: 97) göre, gerçeklik sistemlerden oluşmaktadır. Ancak gerçekliğin kendisi bir sistem veya 'bütünlük' olmaktan çok var olan, yani gerçek olan tüm bu şeylerin toplamıdır."

Bunge'nin gerçeklik kavramının temel ifadesi, gerçekliğin yalnızca reel yani somut veya maddi şeylerden oluştuğu ile özetlenebilmektedir. Bu bağlamda gerçeklik, aslında herhangi bir şey değildir. O, somut olan ve şimdi var olan şeylerin bütünüdür ifade eden bir kavram veya fikirdir (Obrecht, 2005a: 97). Kendini materyalist olarak tanımlayan Bunge'ye göre yalnızca somut veya maddi nesnelere gerçek bir varlığa sahip olduğu var sayılmalıdır (Bunge-Mahner, 2004: 18)

Bunge'nin anlama/idrak/algılama/kavrama fikri veya bilgi edinme anlayışı, insanlar için en azından kısmen zihinde canlanan bir gerçekliğe dayanmaktadır. Ancak bu gerçeğe erişim, yalnızca kişilerin algılama olanaklarına ve bilişsel yeteneklerine bağlıdır (Staub-Bernasconi 2007: 165). Bunun için de bir ön şart olarak insanların kendileri hakkında olduğu kadar gerçekler/gerçeklik hakkında da

bilgi edinmelerini sağlayan başta sağlam bir beyin olmak üzere plastik sinir sistemine ihtiyaç vardır (Klassen 2004: 41).

Kendini tanıma/bilme, öz-farkındalık yeteneğini veya öz-bilinç becerisini ifade eden zihinsel bir süreçtir. İnsanlar, kendi düşünce ve algılarını farkına varabilmekte ve bunları yansıtılabilirliğe gücüne sahip olmaktadır. Öz bilinç, büyük bir çoğunlukla yine sosyal çevre içinde meydana gelen davranışlarının bir sonucudur (Bunge-Ardila, 1990: 372).

Kişi, davranışlarıyla kendini başkalarının değerlendirmesine ve yargısına ne kadar açık hale getirirse, kendisinde oluşan farkındalık da o oranda artmaktadır. Böylece bilinç ve özellikle öz bilinç, aynı zamanda hem toplumsal davranışın bir sebebi, hem de sonucudur. Bu pozitivist açıklamalar, gerçekliğin direkt olarak algılanmadığının da bir göstergesidir. Ancak zihinde meydana gelen bilişsel süreçler sayesinde gerçekliğin az veya çok algılanması ve yorumlanması söz konusu olabilmektedir.

Bunge'nin gerçeklik kavramı ve buna dayalı epistemolojik ifadeler, gözlemciden bağımsız da olsa sistemlerden (bütünlüklerden) oluşan bir gerçeklik vardır. Her şey, ya bir sistemdir, ya da sistemin bir parçasıdır (alt sistem). Gerçekliğin anlaşılabilirliğini sağlayan beyin dâhil plastik sinir sistemidir. Sinir sisteminde harekete geçen bilişsel süreçler (düşünme, algılama, öğrenme) ve durumlar (bilgi), verileri gerçekliğin açıklanmasına ve yorumuna yol açmaktadır. Bir başka ifadeyle bilgiler, gerçekliğin yapılandırılmasına olanak sağlamaktadır.

Dolayısıyla Bunge'nin anlama/ıdrak/algılama kavramı, epistemolojik yapılandırmacılık temeline dayanmaktadır. Somut gerçekliğe ulaşabilmenin ve onu anlayabilmenin çeşitli yol ve yöntemleri vardır. Ancak bütün yol ve yöntemlerin dayanağı, en nihayetinde öğrenmeye yatkın olan bir beyin dâhil plastik sinir sisteminin oluşturacağı anlam ve biliş gücüdür. İdrak mekanizması veya algısal aygıt, gerçekliği birebir haritalamaktan veya resmetmekten genelde acizdir. Ne var ki insan zihni, sadece tanıdığını/ıdrak ettiğini düşündüğü şeye dayalı olarak içsel entegre edilmiş/uyumlu imgeler/resimler (yapılar) oluşturmaktadır.

1.2. Sistem Düşüncesi

Bunge'nin gerçekliği ve onun anlam arayışına yönelik temel bilgileri, sistem kavramını ele almak için uygun bir zemindir. Sistem kavramı bağlamında mevcut felsefi dünya görüşü, iki alternatif bakış açısına göre ele alınmaktadır:

1.) Luhmann'ın ontolojik/epistemolojik/holistik/idealist/işlevselci bir sistem anlayışı: Bireysel veya kolektif bilincimiz (benim benliğe karşı birbirleriyle iletişim kuran benliklerimiz), tüm soruların ve hatta dünyanın merkezindedir. Bu görüşe göre, ister iç veya dış dünyamızda olsun maneviyat her şeyden önemli olarak birincil şeydir. Luhmann'ın geliştirilmiş sosyolojik kuramı, günümüzde sosyal çalışma mesleği farklı disiplinlerarası çalışmalar ve uygulamalar için de bir zemin oluşturmaktadır (Yoldaş, 2019: 42-43).

2.) Bunge'nin ontolojik/epistemolojik/materyalist/gerçekçi/sistemci bir sistem anlayışı: Buna göre birincil derecede önemli olan gerçek dünyadır. Gerçek dünya, bizden önce vardı ve halen de bizim dışımızdadır ve insan da gerçek dünyanın bir ürünüdür. Kendimiz de dâhil olmak üzere dünyayı bilebiliriz/ıdrak edebiliriz, çünkü biz - ruhumuz/zihnimiz ile birlikte - onun bir parçasıyız. Bu yaklaşımda insanların dünyada merkezi bir konumu yoktur (Bunge-Mahner 2004: 1).

Zürih Okulu'nun meta-teori olarak nitelendirdiği Bunge'nin gerçeklik felsefesi, gerçek olarak idrak edilen dünyanın somut şeylerden ve sistemlerden oluştuğu tezine dayanmaktadır. Buna göre her şey ya bir sistemdir, ya da bir sistemin bileşenidir. Bütün bunlar, bizim deneyimimizde olup olmadığına ve insan bilinci tarafından algılanıp algılanmadığına bakılmaksızın vardır ve varlığını sürekli olarak geliştirmektedir (Staub-Bernasconi, 2007: 160-161).

Bunge'nin ontolojik sistemci yaklaşımı, maddi realite olarak sadece gerçekliği gördüğü için, tekçidir (monisttir), ancak gerçeklikte birçok nitelik bulunmasından dolayı da aynı zamanda çoğulcudur (plüralisttir). Bir başka ifadeyle ontolojik sistemci yaklaşım, nesnelere/şeylerin değişik türlerinin varlığını kabul etmektedir, yani, fiziksel olanların yanında kimyasal, biyolojik, sosyal (ve özellikle psikolojik alt sistemlere ait olan), sosyal ve teknolojik (insan eliyle yapılan) her şey, bu kapsama girmektedir.

Sistemciliğin şeylere/nesnelere bakışı aslında çok basittir: Atomlarda olduğu gibi gözlemlenebilir olup olmamasından bağımsız olarak ve ne biri, ne de diğeri olan fiziksel bir alanda görüldüğü üzere "elle tutulamayan" her şey, soyuttur. Buna göre, değişebilen her şey böyle bir şeydir. Tersine, somut şeylerden (Luhmanncı toplumsal ve kişisel sistemler gibi) bağımsız olduğu düşünülen

fikirler veya süreçler gibi değişmez şeylerin varlığı, söz konusu olamaz. Belki bunlar faydalı olabilecek sadece hayali kurgulardır.

Somut şeyler, kendileri kadar gerçek özelliklere sahiptir. Somut şeyler, gerçek özellikleri sayesinde birbirinden ayırt edilebilmektedir. Örneğin içsel, nicelikli veya birincil olanlar, ilişkili, nitelikli veya ikincil olanlardan farklıdır. Ontolojik sistemciliğin ilk ve en genel hipotezini aslında şu cümle ile ifade etmek mümkündür: **Dünya, özellikle somut/maddi şeylerden oluşmaktadır ve buna binaen “madde”, bütün maddi nesnelerin bütünüdür.** İkinci hipotezini de şu şekilde ifade edebiliriz: **Somut şeyler, bağlı oldukları yasalara göre hareket etmektedir.** Ancak burada nedensellik önemli bir oluş şekli almakla birlikte tek yol veya süreç de değildir: Bunun yanında düzenli, tesadüfi ve kaotik süreçler de ortaya çıkmaktadır. Burada söz konusu olan yasalar, şeylerin davranışındaki düzenlilikler veya kalıplardır (Bunge-Mahner, 2004: 41).

Bir başka deyişle yasalar, söz konusu şeyde belirli özelliklerin değişmez/sabit, bir şekilde bağlantılı olduğu gerçeğinin bir ifadesidir. Nitelikler, ait oldukları şeylerle meydana geldikleri için, yeni şey türleri ile birlikte yani bir nevi sistemci yeni bir düzeyde beklenmedik bir şekilde/spontane (emergenz) yeni özellikler de ortaya çıkartmaktadır. Yeni özelliklerin ortaya çıkması, yeni düzenliliklerin/yasaların doğmasına sebebiyet vermektedir. Bu anlamda biyo-yasalar, organizmaların ortaya çıkması ile var olmuştur; psikolojik yasalar, plastik sinir sistemlerinin belirlenmesinden sonra şekillenmiştir ve birçok sosyal içerikli yasal düzenlemeler de gelişmiş olan bir toplum tipinin bir yansımasıdır. Örneğin piyasa ile ilgili yasal düzenlemeler, ilk piyasaların oluşumu ile birlikte gerekli görülmüştür.

Bunge, bir sistemi karmaşık bir nesne/obje olarak tanımladıktan sonra bir sistemi, kavramsal ve somut sistemler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bunge, gerek somut, gerekse kavramsal sistemlerin ilk genel karakteristiğini şu şekilde formüle etmektedir: “Sadece parçaları arasındaki bağlantılar nedeniyle bir sistemi uyumlu veya entegre bir bütün olarak görebiliriz.” Tersinden ifade etmek gerekirse, birbiriyle bağlantısı olmayan parçalar, sistem olma özelliğini taşımaktan uzaktır ve bunlar olsa olsa bir yığın veya birikmedir (Bunge-Mahner, 2004: 73). Her iki, sistem arasındaki belirgin farklar şunlardır:

1.) Kavramsal sistemler, mantıksal veya matematiksel işlemlerle bağlantılı terimlerden oluşmaktadır. Buna göre bir sistem, hayal ürünüdür.

2.) Somut sistemler, kimyasal, fiziksel, biyolojik, kültürel veya ekonomik bağlantıları olan ama kavramsal olmayan somut şeylerden meydana gelmektedir. Örneğin hücreler, organlar, aileler, kuruluşlar, hükümetler ya da enformel sosyal ağlar, somut sistemler için birer örnek olarak gösterilebilir (Bunge, 1996: 20). Somut bir sistem, bileşimi, yapısı ve çevresi ile karakterize edilmektedir. Bir sistemin bileşimi, en az iki öğeden oluşmaktadır. Yapı, sistemin parçaları arasındaki bağların toplamının yanı sıra, bu parçaların ve sistemin çevresi arasındaki bağları yansıtmaktadır.

1.3. Sosyal Sistemler ve Ortaya Çıkma (Emergenz) Düşüncesi

Bunge, emergenz “ortaya çıkma (tezahür)” kavramını şu şekilde tanımlamaktadır (Bunge-Mahner, 2004: 79, Bunge, 1996: 20).

- P, b isminde bir şeyin özelliğini temsil etsin. O zaman P, b'den ortaya çıkan bir özelliktir. Ne var ki bunun için, aşağıdaki şu şartın mutlak olarak yerine getirilmesi gerekmektedir:

- Ya b, karmaşık (girift/kompleks) bir şeydir (sistemdir) ve öğeleri de P özelliğini taşımaması gerekmektedir,

- Ya da b, P'nin (farklı) bir sistemin parçası olarak edindiği bir şey olarak meydana gelmektedir (yani b ismindeki şey, bağımsız veya izole edilmiş bir şey olsaydı p özelliğine sahip olmayacaktı).

İlk tespit için, sosyal sistemler bağlamında sosyal yapı, dayanışma, istikrar ve bir sistemin tarihi örnek olarak sunulabilir. Daha somut bir örnekleme olarak bir sistem veya fiziksel varlık olarak insan, bazı özelliklere sahiptir. Hücreleri, organları vb. bileşenleridir. Buna rağmen bir insanın bileşenleri, kendine has asıl özelliklerini yansıtmamaktadır. Kaldı ki diğer bileşenlerin birçoğu da fiziğin bir parçası değildir (Bunge, 2004, s. 86-87).

İkinci tespite dair aile sistemi, örnek olarak gösterilebilir. Aile babası, böyle bir sistemin parçası olması durumunda, sistemin özelliğini üstlenebilmektedir. Üçüncü tespit için örnek olarak sosyal roller, insan hakları, kıtlık ve fiyatlar verilebilir.

Bunge'nin sistemci ontolojide sosyal sistemler, insanların tutum ve davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmakta, sürdürülmekte, değişmekte, geliştirilmekte veya insan eliyle bozguna uğratılmakta ve tahrip edilmektedir. Nöromotorik ve içgüdüsel eylemler olarak tanımlanan bu tutum ve davranışlar, duygusal-bilişsel süreçler tarafından yönlendirilmektedir. Örneğin biyo-psiko-sosyal ihtiyaçlarla ilgili olarak algılanan çoğu zaman dış şartların ortaya çıkarttığı tehlikeler veya teşvikler söz konusu olduğunda, insanlar bilinçli bir şekilde eyleme geçmektedir. Bu bağlamda nihai bileşenler olarak bireylerden oluşan sosyal sistemler, somut sistemlerdir, çünkü bileşenler somut ve gerçektir.

Bunge'nin sosyal dünyasında insanlar, meraklı, aktif, beşeri münasebetlerde ilişki kurma ve bir gruba dâhil olma eğilimli, öğrenme, konuşma, kendini tanıma ve bilme yeteneğine sahip biyo-sistemlerin belki de en değerli üyesidir. İnsanlar, çoğu zaman ya kendi hür iradeleriyle seçtikleri sosyal sistemlerin, ya da içinde doğup büyüdükleri mevcut aile ve toplumun bir üyesi olarak hayatlarını idame ettirmektedir. Sosyal sistem, semboller dâhil bireyler tarafından meydana gelen bir sistemdir. Göstergibilimsel veya sembolik sistemler ise, somut olan ve başkalarını temsil eden veya dil, metinler ve diyagramlar gibi başka nesnelere temsil eden sistemlerdir (Bunge, 1996: 21-22).

Sistem özellikleri, sosyal yapı ile hemen hemen eş anlamlı bir şekilde ele alınan sosyal sistemlerle bağlantılı olarak merkezi bir öneme sahiptir. Öğelerinin birbirleriyle bağlayıcı ilişkiler içinde olmalarından dolayı, sosyal sistemlerin sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Bağlayıcı ilişkiler devam ettiği sürece zahiri, ilişkisel ve sonuçsal gibi spesifik sistem özellikleri ortaya çıkmaktadır.

Bir sosyal grubun belirli bir özelliği, kolektif bir yaklaşımla birbirinden ayırt edilebilmek için, üç gruba tasnif edilmektedir (Obrecht, 2005a: 108-109):

1.) Sonuç veren veya kümülatif (birikmiş) özellikler: Örneğin bütün türdeki istatistiksel veriler (ortalama, sayı vb.)

2.) Yapısal veya ilişkisel özellikler: Bir sosyal sistemin üyelerinin, sistemin diğer parçaları ile olan münasebetleri sebebiyle sahip oldukları ilişkiye bağlı özelliklerdir. (Örneğin üniversitedeki bir öğrenci). Kişiyi bağlayan ilişkiler, ilgili sistemin öğeleri açısından bir fark meydana getirmektedir. Bu tür bağlayıcı ilişkilere aile sisteminde evli olmak, bir şirkette çalışmak, çıkar gruplarıyla işbirliği yapmak gibi örnekler gösterilmektedir.

3.) Küresel veya ortaya çıkan (görünen) özellikler: Örneğin bir ülkede hâkim olan ideoloji, ülke nüfusu, hükümet şekli vb. Ülke (sistem), hayati varlığını kaybettiğinde zahiri özelliklerin yaşama şansı bulunmamaktadır.

Sosyal sistemler, bileşenleri/bireyleri tarafından ihtiyaç ve arzularını tatmin edebilmek için kullanılmaktadır. Sosyal sistemin türüne göre bazı ihtiyaçlar ve arzular tatmin edilebilirken, bazılarını karşılık verilememektedir. Sosyal sistemler, sosyal eylemlerle yapılandırılmaktadır. Örneğin, temel ihtiyaçlara belli bir süre içinde yetkili birimlerce yeterince cevap verilmezse sosyal gerginliklerin meydana gelmesi muhtemeldir. Bu durumda muhtaç duruma düşen insanlar, eyleme geçmekte ve ihtiyaçların, meşru veya gayrimeşru yollarla giderilmektedir (Klassen, 2004: 74-75). Eylemlerin çoğu, kültürel ve sosyo-ekonomik nitelikte olan şartlara dayanmaktadır. Kitlesel olarak harekete geçme ihtiyacı duyan bireyler, çoğu zaman eylem sırasında bunların bilincinde dahî değildir (Obrecht, 2005a: 111).

Sosyal eylemin farklı sistem düzeylerinde değişik etkileri olabilmekte ve buna bağlı olarak farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bazen eylemlerin etkisi ve sonucu, planlanan ve amaçlanan hedefin çok ötesine de geçebilmektedir. Demek ki etkin eylemler, sosyal sistemleri doğrudan etkileyebilmekte ve hatta kısmen veya bütünüyle değiştirebilmektedir. Bireyler, sosyal sistemlerin bileşenleri oldukları için, kendileri de eylemlerinden ötürü etkilenebilmekte ve hatta değişebilmektedir.

Kolektif eylemlerin olabilmesi, insanların birbirleriyle iletişimde olmalarına bağlıdır. Bunge'de iletişim, diğer insanlarla algıları ve açıklamaları müzakere etmemizi sağlayan bir bilişsel beceridir. Bundan ötürü iletişim, insanlardan veya bilişsel sistemlerden ayrı olarak çalışmayan bilişsel bir süreçtir (Obrecht, 2005a: 111-112). İnsanlar arası sosyal ilişkiler olmadan iletişimin de sağlanması mümkün değildir, çünkü iletişim, bir bağ veya bağlantıdır. Öğrenebilir sinir sistemi sayesinde insan, başkalarıyla iletişime geçebilmekte, sinyaller üretebilmekte, haberler iletebilmekte ve bilgilendirebilmektedir (Bunge, 1996: 59).

1.4. İnsan ve İhtiyaçlar Düşüncesi

Bunge'nin ortaya çıkan materyalizm anlayışında insan, zihinsel süreçlerle işleyen bir beyin sayesinde düşünebilen ve konuşabilen bir varlıktır (Klassen 2004: 97). İnsanlar, özel bir tür

kapsamında olan psiko-biyolojik sistemlerdir, yani öğrenme, konuşma ve kendini bilme yeteneğine sahiptir. İnsanların bir diğer önemli özelliği ise sosyal yaşam tarzlarıdır (Obrecht, 2005: 117).

Bunge'ye göre insanın sahip olduğu bu özellikler, üyesi olduğu toplumun bir ürünü değildir. Bu üstün insani özellikler, sinir sistemlerinin yapısının bir ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle insanlar, sosyalleşmiş bireyler olarak biyo-psiko-sosyo-kültürel sistemlerdir." (Staub-Bernasconi, 2007: 170). Bunge'nin insan düşüncesinde insan, psiko-biyolojik organizma anlamında bir birimdir. Zihin (ruh), bir bireyin merkezi sinir sisteminin yapısında bulunduğu için, bunun bir ürünüdür. Bir başka ifadeyle zihin (ruh), psişik sisteminden tezahür eden bir özelliktir. Bunge'ye göre insan eylemlerinin oluşmasına sebep olan motivasyonun ana amacı, zorunluluğun bir tezahürü olarak ihtiyaçları karşılamaktır. Ontolojik sistemcilik teorisinde ihtiyaçlar, insan davranışlarını açıklamaya yarayan önemli bir kavramsal zemindir (Klassen, 2004: 98).

Biyo-psiko-sosyo-kültürel sistemler olarak tanımlanan insan bireylerinin tümü, birbiriyle ilişkili olan üç spesifik biyo-psikolojik fonksiyona sahip olmaları ile karakterize edilmektedir. Bunlardan ilki motivasyonel, diğer ikisi de buna bağlı bilişsel alt fonksiyonlardır. Bir insanın motivasyonel fonksiyonu, giderilmeyen biyolojik, biyo-psikolojik ve biyo-psiko-sosyal ihtiyaçlardan dolayı ortaya çıkan ve içsel gerilim durumlarını düzenleyen motivasyonlar meydana getirmektedir (Obrecht, 2005a: 120-124).

Diğer iki bilişsel alt sistem ise, hem kendi iç dünyasını, hem de çevresini temsil etmek için ortaya çıkmaktadır. Ancak hepsinden öte yukarıda belirtilen ihtiyaçları tatmin edecek işlevler üstlenmektedir. Öte yandan ihtiyaçların karşılanmasına hizmet eden eylemleri, hedef doğrultusunda hazırlama, kısa-orta-uzun vadeli planlama, sürekli olarak takip etme ve denetleme becerisine sahiptirler. Motivasyonu eyleme dönüştüren iç ve dış faktörlerin başında kişisel ihtiyaçlar, çevresel etkenler ve kavramsal görüntüler gelmektedir. Bu çevresel görüntüler, sistemin kendisindeki duyuşsal uyaranlar tarafından tetiklenmektedir (Obrecht 2005: 124-128).

Bunge'nin ihtiyaçlar analizini, özellikle sosyo-kültürel yönden eksik gören Obrecht, kültür kavramından yola çıkarak, ihtiyaçlar ve istekler arasında bir ayrım yapmaktadır. Bir başka ifadeyle ihtiyaçlar, itibari bir esasa dayandırılmalıdır. Buna göre ihtiyaçlar, tamamen nesnel-zorunlu olan zaruret ve tamamen keyfi olan arzular arasında farklıdır. Bu anlamda istek ve arzular, çevresel sosyo-kültürün etkisinde kalan bir insanın, bilinçli farkındalık sürecinde oluşan özel ihtiyaçlardır. Örneğin susamış olmak, hemen giderilmesi gereken fizyolojik bir ihtiyaç/zarurettir, ancak susuzluğunu su ile değil de bira ile gidermek, bir arzudur (Obrecht, 2009: 121).

Bunun yanında ihtiyaçlar, zorunlu olmasa dahi, psikolojik olarak sonsuzdur. İhtiyaçların bir kısmı birbiri yerine koyabilmektedir (örneğin şekere olan ihtiyaç, pekmeze giderilebilir). Ayrıca bazı ihtiyaçlar, tatmin edildikçe, sigara ve alkollü içeceklerde olduğu gibi şiddetini gittikçe artırmaktadır. Bazı özel ihtiyaçların ileri bir tarihte karşılanması mümkün iken özellikle bazı temel ihtiyaçların hemen giderilmesi zorunludur. Dolayısıyla bazı ihtiyaçlar elastiki, bazıları ise tam tersine beslenme gibi yerine getirilmesi bakımından istisnasız olarak katı özellikler taşımaktadır. Adalet ve saygı görme gibi sosyal ihtiyaçlar, belirli şartlar altında bir ömür boyu karşılanmayabilir. Elastiki olsun veya olmasın, yeterince karşılanmayan özellikle zorunlu ihtiyaçlar, bir insanın iyi hissetme halini ve sağlığını olumsuz yönde etkilemekte ve er veya geç kendisine, sosyo-kültürel çevresine ve toplumsal barışa zarar vermektedir (Staub-Bernasconi 2007: 171).

Öğrenmek, ürünü bilgi/bilmek olan bir bilişsel süreçtir. Bilinçli veya bilinçsizce meydana gelen davranışlar ve eylemler, öğrenme süreçlerinin bir sonucudur ve ihtiyaçları gidermek için bir araçtır. Hedefi teorik davranışsal bilgi üzerinden pratik sorunları çözmek olan profesyonel/mesleki davranış ise, her zaman bilinçlidir (Klassen, 2004: 94).

Bunge'ye göre zihin (ruh), bir insan sisteminden ortaya çıkan/tezahür eden bir bilişsel özelliğidir. Zihinsel olarak yaşanan her olay veya bilişsel süreçlerin sonunda meydana gelen her davranış, beyindeki belirli faaliyetlerin bir karşılığı hükmündedir. Eyleme dönüşen insan davranışları, arzu ve ihtiyaçlar gibi beyinde kurgulanan biyo-kimyasal ve sinirsel değerlendirmelerin bir sonucudur. Somut olarak eylem, yeterince tatmin edilmemiş ihtiyaçlardan dolayı oluşan motivasyonlar tarafından tahrik edilmektedir.

1.5. Toplum Düşüncesi

Bunge, toplum düşüncesini yine ontolojik sistemcilik yaklaşımından esinlenerek oluşturmaktadır. İnsan toplumları, özel sosyal sistemlerdir ve biyolojik, ekonomik, politik ve kültürel

işlevsel alt sistemlerden oluşmaktadır. Bu anlamda eyaletler, belediyeler, kasabalar ve devletler, toplumdur. Dolayısıyla bunlar, tür, büyüklük ve işlev açısından çok çeşitli sosyal sistemlerden oluşan sosyal sistemlerdir. Dünya toplumu hariç toplumlar da, daha büyük sosyal sistemlerin bir parçasıdır. Bahsedilen bütün sistemlerin öğeleri netice itibarıyla insanlardır. İnsanların bu sistemler içinde elde ettikleri rol statüleri, eylem alanlarını yapılandırmaktadır.

Biyolojik, ekonomik, politik ve kültürel yönleriyle işlevsel farklılaşmalarına ilaveten bu sistemler, dikey, düzey, yaşam süresi, sosyo-mekânsal, etik ve cinsiyetle ilgili olmak üzere farklı bir şekilde tasnif edilmektedir. Bahsi geçen alt sistemler, üyeleri aracılığıyla hem birbirleriyle kenetlenmiş durumda, hem de az veya çok etkileşim içindedir. Söz konusu sistemler içindeki etkileşim yoluyla sosyalleşme süreçleri oluşmaktadır. Bireyler, toplumu ve alt sistemlerini hem iletişim, hem de somut eylemler yoluyla, içerden ve dışarıdan etkileyebilmektedir (Klassen, 2010: 68-69).

1.6. Bilim ve Teori Düşüncesi

Bilim; akıl, deneyim, uygulama veya sezginin yanında özellikle gerçekliğe giden özel bir yaklaşımdır (Obrecht, 2005a: 93), gerçekliğe ulaşmanın bir yolu olarak bilimin akıl ve deneyimi sistematik olarak birleştirdiğini iddia etmektedir. Bilim, kendi bünyesinde birçok alt sisteme yani değişik araştırma alanlarına sahip olduğu için, süper sistem olarak da adlandırılmaktadır. Bilim, sosyal olarak organize edilmiştir ve birincil amacı, doğadaki, sosyal sistemlerdeki veya bireylerdeki olguları tanımlamak, açıklamak ve tahmin etmektir.

Bunu “şeffaf ve dolayısıyla öznel arası denetlenebilir bir metodoloji” kullanarak, gerçekleştirmektedir (Klassen, 2004: 52). Bilim, toplumun bir alt sistemidir ve araştıran bilim insanlarından meydana gelmektedir. Bilim sayesinde günlük hayattan elde edilen yanlış algılar, tedrici de olsa düzeltilebilmekte ve hakikat adına doğrular tespit edilmektedir (Staub-Bernasconi, 2007: 168).

Bununla birlikte, hakikat/gerçek, asla sonuç değildir ve bu nedenle tekraren ampirik olarak kanıtlanmalıdır. Eğer hakikat yolculuğunda daha ileri bir gerçeklik elde edilmek isteniyorsa bilim, her yönüyle eleştirilebilir ve hatalarından arındırılabilir olmalıdır. Bunge'nin dünya görüşünde teoriler, doğal, psikolojik ve sosyal nitelikteki sistemlerin düzenlilikler/yasalar bağlamında ifade sistemleridir (Obrecht, 2005: 95). Yöntemler ise hem pratik, hem de bilişsel sorunlara yönelik olarak önerilen çözümleri geliştirmeye, test etmeye ve değerlendirmeye yarayan prosedürlerdir (Klassen 2004: 54).

2. Sistemci Sosyal Çalışmanın Doğuşu ve Gelişimi

Sosyal sistem teorilerinden etkilenen sosyal çalışma bilimi, kendi içinde bir görüş ve yöntem biçimi olarak sistemci (sistemik) sosyal çalışma ekolü oluşturmuştur. Buna göre sistemci sosyal çalışma, hemen bütün sosyal çalışma alanlarında sistemci teoriler ve yöntemler uygulamakta ve buna göre bir tutum sergilemektedir. Sistemci sosyal çalışma, bir kuramsal paradigma olarak, bir başka deyişle meta-teorik yani felsefi nesne ve temel bilim sistemi olarak genel ve özel eylem bilimi teorileri ve yöntemlerine dayanmaktadır.

Sistemci sosyal çalışma paradigmasının oluşumu ve gelişimine gelince: Birkaç sosyal çalışma bilim insanı, ontolojik sistemcilik gibi sosyal sistemler teorilerinden yararlanarak, sistemci sosyal çalışma anlayışını yaklaşık olarak otuz yıldan beri geliştirmekte, öğretmekte ve sosyal çalışma alanlarında uygulamaktadır. Bunların başında bahsedildiği üzere Staub-Bernasconi ve Obrecht gelmektedir.

Sistemci sosyal çalışma paradigmasının oluşturulabilmesi, İsviçreli sosyolog Peter Heintz'in (1920-1983) erken dönemde ortaya koyduğu sistemci (dünya toplumu) makro-sosyolojik teori uygulanmasıyla mümkün olabilmiştir (Heintz, 1972). Daha sonra ise Bunge, meta-teorik sistem düşünceleriyle sosyal çalışma bilimine önemli bulgular sunabilmiştir. Özellikle sistemci ontoloji ve bununla tam bir uyum içinde gelişen sosyal bilimlerin gerçekçi felsefe kuramı, sosyal çalışmanın sorunlarına temas eden ve mevcut bilgilerini zenginleştiren niteliktedir.

Bunge'nin meta-teorileri, mesleki açılım açısından sosyal çalışma alanlarının tümüne yönelik olarak tanımlayıcı ve açıklayıcı bilgileri sistemleştirmenin ve sistematik sentezlemenin veya bütünleştirmenin yol ve yöntemi olarak değerlendirilmektedir. Meta-teorileri, günümüzde saygınlığı olan bilimsel bilgilerin sosyal çalışma bilimi tarafından kapsamlı bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bu meta-teoriler, özellikle açıklayıcı sosyal sorun teorisinin geliştirilmesi açısından biyolojik, psikolojik ve sosyal sistemlerle ilgili teorilerin birbirleriyle bağlantılı olmasına imkân vermektedir (Herwig-Lempp, 2005: 111-116)

Meta-teoriler, bunun dışında eylem bilimleri ve sosyal meslekler için önemli olan tanımlama, açıklama, değerlendirme, tahmin (öngörü), hedef, planlama ve eylem bilgisinin de birbiriyle sıkı temas halinde olmasını sağlamaktadır. Sistemci sosyal çalışma bağlamındaki birbirleriyle bağlantılı özel karakteristik teoriler ise Bunge'den bağımsız olarak adı geçen sosyal çalışma bilim insanları tarafından geliştirilmiştir.

2.1. Sistemci Sosyal Çalışma Biliminin Teorik Düzeydeki Kaynakları

Sistemci sosyal çalışma anlayışında, hem bilimsel temelin, hem de metodolojik yönelimin sistemik bakış açılarına, teorilere ve konseptlerine dayanması temel bir esastır. Sosyal çalışma biliminin yapısının eylem odaklı bir bilim dalı olduğunu gösteren sistemci ontolojinin bu bağlamdaki önemi büyüktür. Sistemci sosyal çalışma paradigması açısından eylem odaklı bilimsel yapı, aynı zamanda profesyonel/mesleki bilgidir. Sosyal çalışma da profesyonel/mesleki bilginin teorik temelleri, genellikle her düzeyinin mantıksal olarak bitişik olanlarla ilişkili olduğu dört düzeye göre belirlenmektedir (Obrecht, 2005b: 12-13):

2.1.1. Özel Eylem/Uygulama Teorileri

Sosyal çalışma biliminin birinci düzeyi, özel eylem teorilerine veya bilimsel yöntem/süreçlere dayanmaktadır. Yöntemler, müdahale alanındaki yasaların bilgisine ve eylemler bağlamında uygulanmasıyla harekete geçen mekanizmalar ile direkt ilgili ise, işte o zaman bunlar teknoloji olarak adlandırılabilir kurallardır veya kurallardan oluşan sistemlerdir. Psikolojik ve sosyal süreçler alanında yasalar olduğuna göre bu alanlarda da teknolojiler bulunmaktadır. Bu anlamda psikolojik terapi, psikolojik teknolojilerin uygulanmasına dayandığı gibi, sosyal çalışma bilimi de somut olarak sosyal müdahale yöntemlerine dayanmaktadır. Sosyal kriterlere ek olarak meslekler, üyelerinin kendi özel pratik sorunlarıyla başa çıkmak için, belirli teknolojileri kullanmalarıyla tanımlanmaktadır. Sosyal meslek sahiplerine verilen disiplinler, bu doğrultuda etkin teknolojiler geliştirme amacı taşıyan eylem bilimleridir (Obrecht, 2005b: 12).

2.1.2. Genel Eylem Teorileri

Sosyal çalışma biliminin ikinci düzeyi, genel eylem teorileri ile bağlantılıdır. Sosyal çalışma alanında eyleme geçmeden önce sorunların çözümünde detaylı, planlı, düzenli ve hedef odaklı yöntemlere ihtiyaç vardır. Profesyonel yöntem, aslında eylem olmaktan daha çok somut eylemleri kontrol etmeye hizmet eden ve uygulaması bir dizi başka bilişsel işlemi içeren, özellikle eylem veya danışmanlık planlarının geliştirilmesi için bir bilişsel kaynaktır. Mesleki eyleme ait en önemli adımların sırası şöyledir (Obrecht, 2004: 270-294):

- 1.) İlgili gerçekleri tanımlamak, yani sorunun önemli esaslarını belirlemek.
- 2.) Tanımlanan/belirlenen gerçekleri/esasları/durumu açıklamak ve izah etmek.
- 3.) Durumun daha sonraki seyri ile ilgili olarak tahminleri formüle etmek ve öngörmek.
- 4.) Tanımlanan/belirlenen ve açıklanan gerçekleri/esasları/durumları, alternatif tahmin(ler) ışığında değerlendirmek.
- 5.) Gerekirse sorunu yeniden tespit etmek, yani eyleme geçmeden önce karmaşık bir sorun görüntüsü veren durumları ve süreçleri gözden geçirmek.
- 6.) Bir hedef formüle etmek.
- 7.) Hedefe ulaşmaya yönelik (alternatif) eylem planı ve konsepti (müdahale planı) hazırlamak.
- 8.) Eylem planlarını mukayeseli olarak değerlendirmek ve en iyi maliyet/fayda dengesine sahip olan planı seçmek.
- 9.) Planı uygulamak, yani eyleme geçmek/müdahale etmek.
- 10.) Eylemin/müdahalenin etkisini değerlendirmek, yani süreci ve sonucu değerlendirilmek.

2.1.3. Temel Bilimsel Teoriler

Sosyal çalışma biliminin üçüncü düzeyi, temel bilimsel teorilere odaklanmaktadır. Bunlar genelde biyolojik, bilişsel ve duyuşsal sinirbilimleri, genel psikoloji ve çeşitli sosyal bilimlerden oluşan teorilerdir. Genel bir yaklaşımla eylem planlama süreci, bir planın hazırlanmasıyla ve uygulanmasıyla sona ermektedir. Eylem planlama süreci, sorunlu olarak kabul edilen gerçekleri/esasları/durumları, yani fiziksel, kimyasal, biyolojik, biyo-psikolojik veya sosyal gibi herhangi bir şeyin durumundaki

yapı ve değişiklikler gibi gerçekleri/esasları tanımlamak, açıklamak ve tahmin etmek (ön görmek) ile başlamaktadır.

Tanımlamak, açıklamak ve tahmin etmek işlemlerinin bilişsel kaynakları, temel bilimsel teorilere dayanmaktadır. Temel bilimsel teoriler, kavram sistemlerinden ve düzene dair yasalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda sorun içerikli gerçekler/esaslar/durumlar, temel bilimsel teorilerden elde edilen kavramlar doğrultusunda tanımlanmakta, açıklanmakta ve tahmin edilmektedir. Mesleki eylemlerin vazgeçilmezi olan temel bilimsel bilginin bu şekilde kullanılması, bir taraftan temel bilimler ile eylem bilimleri arasındaki bağın, diğer taraftan da açıklayıcı teoriler içeren teknoloji temelli nomolojik (yasa bağımlı) teorilerin önemini göstermektedir (Obrecht, 2005b: 13).

2.1.4. Meta-Teoriler

Sosyal çalışma biliminin dördüncü düzeyine dair açılım, tamamen meta-teorilere yöneliktir. Meta teorileri kapsamına sistemci ontoloji, epistemoloji ve bilim felsefesi, semantik, aksiyoloji ve etik gibi bilim dalları girmektedir. Sosyolojik teorilerin temel yapısına ilişkin “soyut veya ampirik bir temele dayanan somut konulara yönelik olarak sistematik çalışmalar yapmak” olarak tanımlanabilecek meta-teoriler, sosyal dünyaya dair ilgisi dolaylıdır. Bir başka ifadeyle, “sosyolojik teori, sosyal dünyaya ilişkin teoriler geliştirmek anlamı taşırken, meta-sosyolojik teori, söz konusu teorilere ilişkin teoriler geliştirmeyi ifade etmektedir. Meta-teorinin ele aldığı temel unsur, sosyolojik teorinin kendisidir. Dolayısıyla, sosyolojik anlamda meta-teorinin sosyal dünyanın incelenmesiyle dolaylı bir ilgisinin bulunduğu söylenebilir.” (Öğün, 1998: 139).

Meslekler, belirli alan ve türdeki pratik sorunlar üzerinde uzmanlaşsalar da, genellikle bunlarla bağlantılı olarak farklı türde yine de sorunlu olan gerçekler/esaslar ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki bunların tanımı ve açıklanması için, farklı disiplinlerin teorilerine başvurulması gerekmektedir. Dolayısıyla temel bilimlerden farklı olarak, eylem bilimleri ve mesleklerin, sadece bu tür gerçekler/esaslar ile yetinmeleri mümkün değildir. Meta-teorileri, bu anlamda sosyal çalışma bilimi için de önemli bir başvuru kaynağıdır. Ancak bununla birlikte değişik disiplinlere ait teorileri birbirleriyle uyumlu hale getirme zorunluluğu ve dolayısıyla meta-teorilerin yatay ve dikey düzeyde birleştirilmesi ile ilgili bazen sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Obrecht, 2005b: 12).

2.2. Ontolojik Sistemcilik Kuramının Sosyal Çalışma Bilimine Etkileri

Diğer sosyoloji kökenli sistem teorileri kadar Bunge'nin ontolojik sistemcilik kuramının bulguları/ön şartları ve bu çerçevede oluşturulan (sosyal) sistem kavramı, gerçekliğin/durumların anlaşılmasına ve sosyal çalışma mesleğinin bilimsel gelişimine önemli derecede etkili olmuştur. Burada ne kadar etkili olduğu ile ilgili ontolojik sistemciliğin teorik ön şartlarının sosyal çalışma mesleği üzerindeki etkisi sorusunun yanıtları, yine gerçeklik/idrak, sosyal sistem, insan/toplum ve bilim olguları/unsurları çerçevesinde aranacaktır.

2.2.1. Gerçeklik ve İdrak Bağlamındaki Etkileri

Bunge'nin gerçeklik anlayışı, gözlemciden bağımsız bir realiteyi öngörmektedir. Bu ana şart, sosyal çalışma elemanlarının günlük uygulamada algıladığı ve değerlendirdiği nispeten önemsiz durumlarda bile tek başına son derece etkili ve faydalı olmaktadır. Bunge'nin teorisine göre, günlük profesyonel yaşamda, insan gerçekliğinin mahiyetinin idraki (“Bu nedir? sorusu bağlamında) ve bununla bağlantılı inşası (durum değerlendirmesi) hakkında soru sorulması önemlidir. İdrak edilen (algılanan) ve değerlendirilen her şey, Bunge paradigmasının öngördüğü gibi, belirli bir noktaya kadar gerçekliğe yerleşmenin mümkün olup olmadığına bakılmaksızın bir inşa/yapılanma sürecine tâbi tutulmaktadır.

Bir meslek olarak sosyal çalışma, bilişsel soruların cevaplarına dayalı olarak, bilimsel (sosyal) teoriler ve yöntemler temelinde bireylerin veya sistemlerin pratik sorunlarıyla ilgilenmekte ve sorunların giderilmesi veya hafiflemesi için çözüm üretmektedir. Pratik sorunların çözümüne yönelik işlem yapabilmek ve girişimde bulunabilmek için, önce sorun oluşturan gerçekleri ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bu genellikle durumun bilinçli tanımlanması ve açıklanması yöntemi ile yapılmaktadır. Bir başka ifadeyle gerçekliğin idraki, işte tam da bu yaklaşımla ortaya çıkmaktadır.

Şimdiye kadar yapılan bulguların açıkça gösterdiği gibi, teorilerden bağımsız olarak gerçeklik, aslında öznel/bireysel algılanan bir gerçektir. Bu anlamda insanın gerçeklik algısı, kişinin karmaşık beyin yapısına bağlı olarak eksik ve dolayısıyla yetersizdir. Bunun bir sebebi de kişisel algılamının

bütüncül ve objektif olmaktan ziyade seçici olmasıdır. Üstelik çoğu zaman algılanan şeylerin bir kısmı zamanla ya zihinden silinmekte, ya da nefsanî duyguların bir yansıması olarak kasıtlı bir şekilde çarpıtılmaktadır. Onun için modeller ve teoriler, algılanan gerçekliği sadece yorumlamakta ve yapılandırmaktadır. Dolayısıyla sosyal teoriler, gerçeği sadece yaklaşık olarak resmedebilme gücüne sahiptir (Staub-Bernasconi 2007: 161-162).

Dolayısıyla bu çerçevede somut bir örnek göstermek, yanıltıcı olabileceği gibi çoğu zaman mümkün de olmamaktadır. Ne var ki sosyal çalışma elemanları, algıladıkları her bir gerçekliğin perde arkasında sosyal teorilerin ön şartlarının bulunduğu dair bir bilince sahip olmalıdır. Durumların tanımı ve açıklamaları da teoriden tamamen bağımsız değildir. Çünkü tanım ve açıklamalar, ancak kavramsal bağlamında yapılabilmektedir. Bunun yanında kavramlar soyutlamalardır, yani genel olarak bir şeyin zihinde resmedilmesi veya varsayımdır (Merten, 2005: 330-331).

2.2.2. Sosyal Sistem Bağlamındaki Etkileri

Obrecht ve Staub-Bernasconi tarafından daha da geliştirilen Bunge'nin sistem anlayışında sosyal sistemler, sosyal eylemlerden oluşan, belirli yasaları uygulayan ve üyeleri bireyler olan son derece karmaşık bütünlüdür. Sosyal sistemlerin amacı, sistem sayesinde kendi kendilerine yeterli olmayan veya değişik türde ihtiyaç sahibi bireylerin ihtiyaçlarını gidermektir. Sosyal sistemleri ve üyelerini etkilemek mümkündür. Sosyal çalışma açısından burada yapılması gereken tespit, sosyal sorunların genellikle giderilmeyen veya yeterince tatmin edilmeyen insani ihtiyaçlarla ilgili olmasıdır. Sosyal sorunların alan ve düzeyleri çok değişik olduğunu düşünecek olursak, sosyal çalışma elemanlarına düşen görevlerinin de çok kapsamlı olduğunu belirtmek gerekmektedir (Obrecht, 2009).

Sosyal sistem kavramı, sosyal çalışma bağlamında sosyal sorunları belirlemeye yönelik şu veya bu düzeydeki bilimsel katkı ve etkilerini görmezlikten gelemeyeceğimize göre, Bunge'nin ontolojik sistemciliğinin sosyal çalışmanın, kendine özgü bir kuramsal sistem paradigmasına kavuşmasına yardımcı olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.3. İnsan ve Toplum Bağlamındaki Etkileri

İnsan ve toplum düşüncesi, özellikle insan ve toplum arasındaki ilişkiyi sosyal bağ, sosyal sorunların belirlenmesinde ve ele alınmasında belirleyici olmaktadır. Bunge'nin ontolojik sistemcilik kuramında yer alan sosyal alt sistemler, sonuç olarak birbirini ve bileşenlerini etkileyen toplumla beraber yaşamaya yatkın bireylerden oluşan özel bir sosyal sistem olarak sistemik, genellikle detaylandırılmış bir toplum tasavvurunu yansıtmaktadır (Obrecht, 2002: 8).

Bunge'nin insan ve toplum tasavvuru, sosyal çalışmayla uğraşan profesyonellerin uğraş alanlarını etkilemektedir. İnsanlar, tek başına bir birim olmadıkları ve sosyal alt sistemlerin ortamına ait oldukları için, topluma tâbi olmak ve uyum sağlamak zorundadır. Diğer yandan insanlar ve değişik topluluklar, birbirini etkilemekte ve böylece bireysel ve toplumsal değişime olanak sağlamaktadır. Bu değişim de bir sosyal sisteme ve bir topluma üye olan insanın, belirli özellikler elde edebilmesine yol açmaktadır. Bu "sistemci" tezahür sayesinde bir insan, sistemin değişen şartlarına uyum sağlama becerisini gösterebilmektedir.

Bu değişim sürecine bir örnek göstermek gerekirse: Kırsal alanda üretimin sürdürülebilirliği ve geçim güvencesi işlevleriyle sanayi öncesi toplumların geniş ailesi yapısı, iş bölümü ve kentleşme ile birlikte en nihayetinde çekirdek aileye dönüşmüştür. Bunun yanında hayatta kalma ve değişik sosyal risklere karşı sosyal sigortalar ve kamusal yardım sistemleri geliştirilmiştir. Bir başka deyişle her sistem, kendini bilme ve öğrenme becerisini gösterebilen biyo-sosyal-sistemler olarak kabul edilen bireyler dâhil, bir sistemler zincirindeki evrimsel halkadır (Staub-Bernasconi, 1995: 128).

Bunge'nin anlayışına göre, hem sosyal sistemleri, hem de üyelerini (bireylerini) dış müdahaleler/destekler yoluyla örneğin ihtiyaç ve isteklerine göre etkileme olanağı vardır. Dolayısıyla sosyal çalışma elemanları da Bunge'nin insan ve toplum düşüncesine dayalı olarak, sosyal sorunlarla uğraşırken ve bunlarla baş etmek için çareler ararken, birbirinden farklı veya birbirini tamamlayan eylem planları tasarlama fırsatı bulabilmektedir.

2.2.4. Bilim ve Teori Bağlamındaki Etkileri

Bunge'ye göre bilim sistemi, diğer sistemlere bilgi sağlayan bir alt sistem olarak tanımlanmaktadır. Bilginin yaratıldığı kriterler veya süreçler bağlamında bilgi, doğrulanabilir ve denetlenebilir bir metodolojiye dayalı araştırmanın bir ürünüdür. Bunge'nin sistem teorisini Obrecht,

sosyal çalışma bilimine dönük olarak genel eylem teorisi ile geliştirmiştir. Genel eylem teorisine göre bilgi, nesnel olarak var olan gerçeklik hakkında açıklamalar yapan bilişsel süreçlerin bir ürünüdür.

Doğal olarak bu bilginin, her zaman kesin olarak doğru olamayacağı için, sık sık gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ne var ki elde edilen bu bilgi, sosyal çalışma bağlamında önemli olan rasyonel eylem hakkında etkili ipuçları verme niteliğine sahiptir. Dolayısıyla “Ne Nasıl, Neden” gibi belirli sorulardan elde edilen cevaplar ve bilgi birikimi sayesinde daha etkili rasyonel eylem planları hazırlanabilir (Obrecht, 2009).

Sonuç

Bunge'nin ontolojik sistemcilik kuramı, farklı sistem seviyelerine ait olan şeylerin kendi aralarındaki ilişkisel bağlarından kaynaklanan olayları, gerçeklik gibi kavramlar üzerinden açıklama yeteneğine sahip olmasından dolayı daha önceleri bilim dalları arasında aşılabilir diye düşünülen iletişim engellerini ortadan kaldırarak, biyoloji, psikoloji, sosyoloji ve sosyal çalışma gibi bilim dalları arasında sistematik bir bağ kurmuştur/kurmaktadır.

Ontoloji, ne türde ve hangi sayıda olduğuna bakılmaksızın, gerçeklik bağlamında şeylerin varlığını kabul ettiği gibi değişimini de öngörmektedir. Bunge'ye göre var olanın ve bunun nasıl değiştiğinin doktrini olarak gördüğü ontoloji olmadan sosyal sistem teorilerinin de geliştirilmesi mümkün değildir. Buna göre gerçeklik veya daha doğrusu olgu/durum/sorun üzerine oluşturulan bir bilimin teorisi, ontolojik olmak zorundadır. Bundan dolayıdır ki genel anlamda sosyal teorilerin meta-yaklaşımları, dar anlamda Bunge'nin ontolojik sistemcilik kuramının sosyal çalışma bilim ve mesleğinin teorik ve pratik gelişimine yönelik olarak fayda sağlayan birçok etkisi olmuştur/olmaktadır. Sistemci sosyal teorilerin bilimsel etkilerini özet halinde sıralamak gerekirse:

- İnsan ve toplum gerçekliğinin ötesinde sistemci bir açılım ile başka gerçekliklerin varlığına dair zihinsel algı oluşturmaktadır.

- Gerçekliğin algılama süreci çerçevesinde durumun/sorunun tanımı ve açıklanması esnasında zihinsel imajlar/görüntüler ortaya çıkmaktadır. İmajları/görüntüleri ve kavramları kullanarak, gerçekliğin tanımları her zaman teoriye dayalı olduğu için, günlük pratikte durumların/sorunların algılanmasını doğrudan etkilemektedir.

- Genel olarak sistemler ve özel olarak sosyal sistemlerin kavramsal dünyası, bileşenleri/öğeleri aracılığıyla kendi içinde birbirleriyle ilişkili olan sistem, çevre, toplumlar ve(ya) insanlar hakkında farklı düşünce ve görüşlerin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum, iç veya dış tesirlerin altında kalan sistemleri ve bileşenlerini doğrudan etkilemektedir. Dahası sistem kavramı, sosyal sorunların tanımlanması, açıklanması, öngörülmesi ve bununla bağlantılı olarak çözümlenmesinde de etkili bir rol almaktadır.

Sistemci yaklaşımlar, sosyal çalışma çalışmalarına ve elemanlarına gerek teori, gerekse uygulama boyutuyla farklı bir perspektiften kendine özgü bir insan ve toplum tablosu sunmaktadır. Bu da sosyal çalışma elemanlarının mesleklerine karşı bilinç düzeyinin ve hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlamaktadır. Ancak bununla birlikte diğer disiplinlerin bulgu ve bilgilerinden yararlanmak durumunda olan sosyal çalışmanın, bilim sistemleri içinde bir “alt sistem” olarak başka sistemlerin “taşeronluğunu” üstlenen bir meslek olarak küçümseyici bir eleştiriye de muhatap olabilmektedir. Ne var ki sosyal bilimler alanında karşılıklı bilimsel “alış-verişler”, bilimsel ilerlemenin bir gereği olduğu için, bu eleştirel yaklaşımın pek fazla bir değeri olmadığı düşünülmelidir.

Sosyal çalışma elemanları, meta-teorik sosyal teorilerin bilimsel olarak temellendirilmiş ve dolayısıyla profesyonel çalışma için fayda sağlayıcı etkilerini gördüklerinde pratikte uygulanabilen bu teorilerin yöntemlerini, hiç çekinmeden kendi alanları için değerlendirme marifetini göstermelidir. Bu durum, Bunge'nin ontolojik sistemcilik kuramı için de geçerli olmalıdır. Çünkü bu sistemci sosyal teorinin unsurlarının, özellikle gerçeğin anlaşılması ve sosyal çalışma mesleğinin üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kaldı ki bilim dünyasında çok tartışılan teori-pratik aktarımı sorunsalının da ontolojik sistemcilik kuramının yol gösterici bilgilerini değerlendirmek suretiyle ortadan kaldırılması mümkündür.

Sonuç olarak bugün sosyal çalışma alanlarında sistemci konsept ve yöntemler, örneğin çocuklar, ergenler, yetişkinler veya yaşlılar gibi farklı sosyal gruplarla yapılan sosyal çalışmalar başarılı bir şekilde sürdürülmektedir. Sosyal sorunların hafifletilmesi, önlenmesi ve ortadan kalkması, ciddi anlamda isteniliyorsa, sosyal çalışma bilimi, uygulamalarının etkililiğini arttırmaya yönelik olarak bilimsel/teorik yönden kendini sürekli olarak yenilemeye devam etmeli ve bu bağlamda Bunge'nin

ontolojik sistemcilik gibi değişik sosyal sistem teorilerinden yararlanmasını ve kendine özgü uygulama yöntemler geliştirmesini bilmelidir.

Kaynakça

- Bunge, M. ve Ardila, R. (1990). Die Philosophie der Psychologie. Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Bunge, M. ve Mahner, M. (2004). Über die Natur der Dinge: Materialismus und Wissenschaft. Stuttgart: Hirzel.
- Bunge, M. (1996). Finding Philosophy in Social Science. New Haven & London: Yale University Press.
- Bunge, M. (1999). Social Science under Debate. A Philosophical Perspective. Toronto: University of Toronto.
- Bunge, M. (2001). Philosophy in Crisis: The Need for Reconstruction. New York: Prometheus Books.
- Heintz, P. (1972). A Macrosociological Theory of Societal Systems, Vol. 1. Bern, Stuttgart, Vienna: Hans Huber.
- Herwig-Lempp, J. (2005). Die Konstruktion der systemischen Sozialarbeit-Einführung, in: Kontext 2/2005, Bd. 36.
- Klassen, M. (2004). Was leisten Systemtheorien in der Sozialen Arbeit? Ein Vergleich der systemischen Ansätze von Niklas Luhmann und Mario Bunge. Bern: Haupt.
- Klassen, M. (2010). Soziale Problemlösung als Aufgabe der Sozialen Arbeit, Case- und Sozialmanagement. Innsbruck: Studia.
- Merten, R. (2005). Kommentierung zum Theoriebeispiel. In H. Hollstein-Brinkmann & S. Staub-Bernasconi (Hrsg.) Systemtheorien im Vergleich. Was leisten Systemtheorien für die Soziale Arbeit? Versuch eines Dialogs. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 329-333.
- Müller, K. (1996). Allgemeine Systemtheorie. Geschichte, Methodologie und sozialwissenschaftliche Heuristik eines Wissenschaftsprogramms. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Obrecht Werner (2002). Umrisse einer biopsychosozialen Theorie sozialer Probleme. Ein Beispiel einer transdisziplinär intergrativen Theorie, Fachtagung „Themen der Sozialarbeitswissenschaft und ihre transdisziplinäre Verknüpfung.“ 5.März, 2002 an der Hochschule für Soziale Arbeit Zürich.
- Obrecht, W. (2004). Soziale Systeme, Individuen, Soziale Probleme und Soziale Arbeit. Zu den metatheoretischen, sozialwissenschaftlichen und handlungstheoretischen Grundlagen einer systemtheoretischen Konzeption der Sozialen Arbeit. In A. Mühlum (Hsg.). Sozialarbeitswissenschaft-Wissenschaft der Sozialen Arbeit. 270-294.
- Obrecht, W. (2005a). Ontologischer, sozialwissenschaftlicher und sozialarbeitswissenschaftlicher Systemismus. Ein integratives Paradigma der Sozialen Arbeit. In H. Hollstein-Brinkmann & S. Staub-Bernasconi (Hsg.), Systemtheorien im Vergleich-Versuch eines Dialogs. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 93-172.
- Obrecht, W. (2005b). Temmuz 7, 2021 tarihinde Der emergentistische Systemismus Mario Bunes und das Systemtheoretische Paradigma der Sozialarbeits- wissenschaft und der Sozialen Arbeit (SPSA).
https://www.academia.edu/43721310/Der_emergentistische_Systemismus_Mario_Bunes_und_das_Systemtheoretische_Paradigma_der_Sozialarbeits_wissenschaft_und_der_Sozialen_Arbeit_SPSA_adresinden_alindi.
- Obrecht, W. (2009). Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft. (Unveröffentlicht). Skript zur Lehrveranstaltung im FS09. ZHAW Departement Soziale Arbeit.
- Öğün, A. (1998). Sosyolojide Meta-Teorik Yaklaşım İlişkin Bir İnceleme. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 15 (1), 137-145.
- Staub-Bernasconi, S. (1995). Systemtheorie, soziale Probleme und Soziale Arbeit: Lokal, national, international. Oder: Vom Ende der Bescheidenheit, Bern/Stuttgart/Wien: Haupt.
- Staub-Bernasconi, S. (2007). Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft. Bern: Haupt.
- Yoldaş, Y. (2019). Sistem Kuramı. İstanbul: Derin Yayınları.